

MECMA-I ÂSÂR-I ATİKA

(bk. MÜZE).

MECMAU'I-BAHREYN

(مجمع البحرين)

Kur'an'a göre

Mûsâ ile Hızır'ın buluştuğu yerin adı.

"İki denizin birleştiği yer" anlamındaki bu ifade Kur'an-ı Kerim'de Hz. Mûsâ ile ilgili bir kıssa sebebiyle yer almaktadır. Buna göre Mûsâ yardımcısı olan gençle birlikte Allah katından kendisine rahmet ve ilim verilmiş, hadislerde adının Hızır olduğu belirtilen sâlih kişi ile görüşmek için iki denizin birleştiği yere gider ve o kişiden bilmediği bazı şeyleri öğrenmek ister; ancak mahiyetini anlayamadığı olaylar karşısında sabredemeyip söz verdiği halde soru sormaya devam edince beraberlikleri sona erer (el-Kehf 18/60-82).

Mecmau'l-bahreynin neresi olduğuna dair Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde bilgi bulunmamakta, gerek kıssadaki Mûsâ'nın kimliği gerekse bahr kavramının ifade ettiği anlam çerçevesinde mecmau'l-bahreynin delâlet ettiği yer konusunda İslâmî literatürde çeşitli yorumlar yer almaktadır. Arapça'da bahr kelimesi bol su, dolayısıyla deniz, göl ve büyük nehir için kullanılmakta, Lût gölüne el-Bahrü'l-meyyit (Ölüdeniz), Nil nehrine de Bahr veya Bahru Mısır denilmektedir (E¹ [Fr.], VIII, 38). Öte yandan bahreyn kelimesi Kur'an'da biri bahrân şeklinde olmak üzere dört yerde geçmektedir; ancak bunların Mûsâ ile Hızır'ın buluştuğu yer olan mecmau'l-bahreyn ile ilgisi yoktur (bk. BAHREYN).

Bugün bir ülkenin adı olan bahreyn kelimesi, İslâm öncesinde ve İslâm'ın ilk dönemlerinde Katîf ve Hasâ vahalarının da dahil olduğu Doğu Arabistan'a verilmiş bir isim olmasına karşılık (a.g.e., I, 970) müfessirler, Kehf sûresinin 60. âyetindeki bahreynin bir yerin adı olması ihtimalini göz önünde bulundurmayıp isimleri verilmeyen iki denizle bunların birleştiği yerin kastedildiğini kabul ediyorlardı; çünkü bahreynin özel isim olması halinde tekil zamir kullanılması gerektiği, halbuki âyette "o ikisinin birleştiği yere vardıklarında" denilmek suretiyle iki ayrı denize işaret edildiği belirtilmektedir (Elmalılı, V, 367-368).

İki denizin birleştiği yerin neresi olduğu tartışmalıdır. Müfessirler, bahr kelimesi-

nin anlamından ve Kur'an-ı Kerim'de verilen özelliklerinden hareketle bahreyn ile kastedilen iki yerin bir nehir ve bu nehrin döküldüğü deniz veya iki ayrı deniz ya da bir nehirle onun döküldüğü göl olabileceğini ileri sürmekte; iki denizin birleştiği yerden mutlaka bir boğazın anlaşılmasına gerektiğini, zira arada bir engelin bulunduğunun belirtildiğini ifade etmektedirler.

Bu çerçevede bahreynin Fırat ve Nil nehirleriyle bunların döküldüğü deniz, mecmau'l-bahreynin de bu nehirlerin denize döküldüğü yer veya Bahr-i Fâris (Basra körfeziyle bağlantısı sebebiyle Atlas Okyanusu) ve Bizans denizi (Akdeniz), bu iki denizin birleştiği yerin de Tanca ve Cebelitarık Boğazı yahut Karadeniz'le Hazar denizi, hatta Kafkasya'daki Kur ve Res nehirlerinin arası veya İfrikiye (Tunus çevresi) olduğu rivayet edilmektedir. Bahr-i Fâris'in Basra körfezi, Rum denizinin Kızıldeniz, mecmau'l-bahreynin Bâbülmende olduğu, ayrıca Basra körfeziyle Uman denizi arasındaki Hürmüz Boğazı olabileceği ileri sürülmektedir. Mecmau'l-bahreynin Basra körfeziyle Akdeniz'in birleştiği (birbirine yaklaştığı) yer yani Süveyş bölgesi ve Ürdün ırmağı ile onun döküldüğü Taberiye gölü olduğu da söylenmektedir (Taberî, XV, 271; Kurtubî, XI, 9-10; Mustafavî, I, 205; M. Tâhir b. Âşûr, XV, 362). Öte yandan hadisenin Sudan'da Mavi Nil ile Beyaz Nil'in birleştiği yerde geçtiği ifade edilmektedir (Mevdûdî, III, 182). Çivi yazılı tabletlerdeki "büyük suların kavşağı"nın ve Kur'an'daki mecmau'l-bahreynin Bahreyn adasının bulunduğu bölge olduğu da söylenmekte (Erdem, sy. 115 [1986], s. 5), Gılgamış destanı, İskender'in romanı ve bir yahudi efsanesiyle âlâka kurulmaktadır (E² [Fr.], IV, s. 935-937).

Ancak en kuvvetli ihtimale göre mecmau'l-bahreyn Akabe ve Süveyş körfezlerinin birleştiği yerdir. Çünkü burası iki denizin ayrıldığı ve birleştiği noktadır. İbn Abbas'ın naklettiği bir hadisteki bilgilerden anlaşıldığı gibi olay (Buhârî, "Tefsîr", 18/2-4, "İlim", 44, "Enbiyâ", 27; Müslim, "Fezâ'il", 170, 172), Hz. Mûsâ'nın İsrâiloğulları'nı Mısır'dan çıkarıp Sînâ dağına götürmesi ve burada vahiy almasından sonra vuku bulmuştur. Sînâ dağına ve Sînâ çölüne en yakın iki deniz ise Süveyş ve Akabe körfezleridir. Hz. Mûsâ'nın Hızır'la buluşmak için Cebelitarık Boğazı'na veya Nil'in doğduğu yere yahut Basra körfezindeki Bahreyn adasına gitmesi uzak ihtimaldir. Zira bilindiği kadarıyla Hz. Mûsâ, Mısır'dan ayrıldıktan sonra denizi geçip

Sînâ yarımadasının batı sahilini takip ederek güneydeki Sînâ dağına ulaşmış, daha sonra arz-ı mev'ûda gitmek üzere bu defa Sînâ yarımadasının doğu tarafından yukarıya çıkmış, İsrâiloğulları söz dinlemeyince geri dönmüş, kırk yılını Sînâ yarımadasında geçirmiş (el-Mâide 5/26) ve Tevrat'ın bildirdiğine göre Eriha karşısındaki Nebo dağında vefat etmiştir (Tesniye, 34/1-4).

Mecmau'l-bahreyn biri Mûsâ'nın temsil ettiği zâhir, diğeri Hızır'ın temsil ettiği bâtın ilminden oluşan iki ilim denizi veya ruhla cisim âlemlerinin birleşmesi şeklinde yorumlanmışsa da (Abdürrezzâk b. Ahmed el-Kâşânî, II, 237), birinci yorum bid'atçılık olarak değerlendirilmiştir (Zemahşerî, II, 490).

BİBLİYOGRAFYA :

M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "bhr" md.; Buhârî, "Tefsîr", 18/2-4, "İlim", 44, "Enbiyâ", 27; Müslim, "Fezâ'il", 170, 172; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XV, 271; Sa'lebi, *Arâisü'l-mecâlis*, s. 166; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Kahire), II, 490; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXI, 143 vd.; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 343-344, 347; Kurtubî, *el-Câmi'*, XI, 9-10; İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'an*, V, 170-178; Abdürrezzâk b. Ahmed el-Kâşânî, *Te'vilât-ı Kâşâniyye* (trc. Ali Rıza Doksaneydi, s.nşr. M. Vehbi Güloğlu), Ankara 1987, II, 237; Elmalılı, *Hak Dini*, V, 366-369; VII, 371; Mustafavî, *et-Taḥkîk*, I, 204-207; M. Tâhir b. Âşûr, *Tefsîrü'l-Taḥrîr ve't-tenvîr*, [baskı yeri ve tarihi yok], XV, 362; Seyyid Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'an*, Beyrut, ts., XV, 106; Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, İstanbul 1996, III, 182; Sargon Erdem, "Cennet Ülkesi", *Zafer*, sy. 115, Adapazarı 1986, s. 3-9; G. Rentz - W. E. Mulligan, "al-Bahrayn", *E²* (Fr.), I, 970; A. J. Wensinck, "al-Khaḍir", a.e., IV, 935-937; J. H. Kramers, "al-Nîl", a.e., VIII, 38.

CELAL KIRCA

MECMAU'I-BAHREYN

(مجمع البحرين)

Râdiyyüddin es-Sâgânî'nin
(ö. 650/1252),

Cevherî'nin *eş-Şîḡâḥ*'ı ile onu tamamlayıp yanlışlarını düzeltmek üzere yazdığı *et-Tekmilâ ve el-Hâşiye* adlı eserlerini kapsayan sözlüğü
(bk. SÂGÂNÎ, Râdiyyüddin).

MECMAU'I-BAHREYN

(مجمع البحرين)

Hanefî fakihî İbnü's-Sââtî'nin
(ö. 694/1295)

mezhep literatüründe
"mütûn-ı erbaa" diye anılan
dört temel kitaptan biri olan eseri
(bk. İBNÜ'S-SÂÂTÎ, Muzaferriiddin).